

קרן קיימת לישראל
האגף לחינוך ולנוער

פריחת השקד

לקט סיפורת, שירה ומקורות לט"ו בשבט

התוכן

מבוא

דבר יושב־ראש קרן קימת לישראל
לטעת בדעת - דבר מנהלת האגף לחינוך ולנוער

שער ראשון

השורש

על עיקרי החג ומשמעויותיו,
על גאולת האדמה והפרחת השממות.....עמ' 9

שער שני

הגזע

על העצים הניטעים ועל מעשה
הנטיעה ומשמעותה.....עמ' 25

שער שלישי

הענפים

על גלגוליו של ט"ו בשבט, על יערות,
ועל נטיעות אחרות, על סעודת ט"ו בשבט ועוד.....עמ' 49

מקבץ שירים על עצים וטבע.....עמ' 61

מבוא

"ט"ו בשבט הגיע, חג לאילנות..." - כך אנחנו שרים שנה אחרי שנה כאשר מתקרב ראש השנה לאילנות, וממש בעת נטיעת העצים ביום החג עצמו. המילים האלה היו סמל לחג הזה, שהיה לכולנו חג אמיתי של ריח הטבע, של מגע ממשי עם האדמה, של אחיזה בנטע־עץ והטמנתו בתוך גומה.

"ט"ו בשבט הגיע...", וזה בדיוק הזמן לפתוח את החוברת הזאת. אפשר, כמובן, להיעזר בה בכל ימי השנה, כאשר אנחנו יוצאים לחורשות וליערות או למאגרי המים, אבל היא נועדה במיוחד לימי טבת, שבט ואדר - שלושת החודשים בשנה שבהם נעשות מרבית הנטיעות בארץ. החומרים המצויים בה יכולים לשמש בעת לימוד נושא ט"ו בשבט ובעת ההכנה לנטיעות, וגם, כמובן, ביום הנטיעות עצמו, ובאתר הנטיעות. בחומרים שבחוברת אפשר להיעזר כדי להעמיק את ההבנה והידע בכל הקשור בט"ו בשבט, וגם להשתמש בהם - בעיקר בקטעי הקריאה והשירה - בעת הטקסים. כדי להפוך את השימוש בחוברת לקל ופשוט, חילקנו אותה לשלושה שערים. בכל שער יש מידע על עצים, על יערות, על ההיסטוריה וכו', לצד יצירות שנכתבו בארץ מאז ראשית ימי הציונות ועד היום, ובהן החוויה האישית והלאומית שעומדת מאחורי הנטיעות והיערות. אם תרצו - הנשמה שבאדמה ובעץ, הנשמה שעומדת מאחורי שלושת צבעיה של קרן קימת לישראל: חום (אדמה), ירוק (ענפי העצים) וכחול (מים).

שער השורש מציג את עיקרי החג, את משמעויותיו ואת ההסברים עליו בליווי קטעי קריאה המביאים את המגע האישי עם נושא הנטיעות, גאולת האדמה והפרחת השממות. לאחר שמבינים מהו ט"ו בשבט, לשם מה נוטעים, איך ואיפה נטעו לפנינו - אפשר לגשת אל שער הגזע, אל לב העניין. בשער הגזע תוכלו למצוא מהם העצים הניטעים כיום וכיצד נוטעים עצים. בפרק הזה יש גם תפילות הקשורות בעץ - דתיות וחילוניות, וגם דברים שכתבו גדולי המשוררים על משמעותה של נטיעה. גם כאן יש שילוב של מידע ושאר־רוח - הסברים על מהות העניין לצד האמירה הרגשית, הפיוטית והמחורזת. השער השלישי הוא שער הענפים ובו עוד על גלגוליו של ט"ו בשבט ועל אירוע חשוב המצוין באותו יום: יום הולדתה של הכנסת. עוד בשער הזה - על יערות מפורסמים בארץ, על סעודת ט"ו בשבט - מסורת שראשיתה במאה ה־16 והיא מתחדשת כיום, על הנטיעות בימינו - נטיעות ממש ונטיעות וירטואליות, באינטרנט, וכמובן, גם כאן, קטעי קריאה ומקבץ שירי עצים, אדמה וט"ו בשבט שאפשר לשיר בטקסי הנטיעות או בפעילויות אחרות - בכיתה, בתנועת הנוער או במפגשים אחרים.

בעת הכנת החוברת יצאנו מתוך הנחה שרבים מאתנו - מורים, מדריכים, ילידי הארץ וגם עולים - זוכרים את שירי הילדות ששרו בעת הנטיעות, וכולם מבקשים להעביר אותם לדור הבא של ילדים ובני נוער בישראל. עם זאת ברור לנו שרבים מקטעי הקריאה והשירה ששימשו לפני עשרים, שלושים, חמישים או מאה שנה, כבר אינם מדברים אל לבו של ילד או נער במאה ה־21 ואינם מתאימים למשמעויות החדשות, העדכניות, המלוות כיום את מעשה הנטיעה. משום כך בחרנו להוסיף קטעי שירה וקריאה חדשים - אחדים מהם נכתבו במיוחד לחוברת זו.

כאשר תצאו אפוא לנטיעה הבאה, קחו אתכם בתרמיל - עם מעיל הגשם, המטרייה והמגפיים - גם את החוברת הזאת. אנחנו מאמינים שהיא תשמש לכם "מורה דרך" בדרככם אל היער החדש או אל היערות הוותיקים בישראל. ובכלל, כאשר תצאו אל החורש ואל היער, תמצאו כאן מאגר של מילים המדברות אל הנשמה, מילים של אהבת העץ, האדמה והמולדת.

השורש

מכתב מלקדייה לט"ו בשבט

איך תבוא? כלם
אומרים שלקראת בואך
החרף תם ונשלם.
אני עומדת פה פשוט ערמה.
כשתגיע - אל תשכח להביא
עמך את השמלה המקסימה
שתמיד אתה מביא לבנות בבית אבי.
זו השמלה שכלה פריחה, לבלוב ונצה
שמלה כזאת אני רוצה.
ובכן - להתראות מחר!
דוד אהוב ונכבד, ט"ו בשבט.

מבת משפחתך,
בברכה וצפיה,
שקדיה

לדודי האהוב והנכבד
ט"ו בשבט -
שלום, שלום לעד.
שתדע שפה אצלנו
כל כך קר
ורוח יש וסערה ומטר.
לפי חשבונני אתה כבר מאחר
וצריך לבוא
והשכם בבקר להיות פה.
אבל אינני רואה סביב שום סימן
כי הגיע הזמן.
אני כותבת וכלי רועדת
רעם רועם, ברק נדלק,
הגשם אינו חדל לרדת
והשביל אלי חלקלק.

אלי נצר

למה דווקא י"ו בשבט?

רבים מהחגים החקלאיים נקבעו באמצע החודש (סוכות באמצע תשרי ופסח באמצע ניסן), כאשר הירח מלא ויש לו השפעה על עולם הצומח. כבר בתקופת הגאונים בבבל נאמרו תפילות מיוחדות לט"ו בשבט. בכל הפיוטים מתפללים לשנה מבורכת באילנות ולשנה של שפע פירות.

אף שנאמר "כי תבואו אל הארץ ונטעתם", לא נחגג ולא צוין ראש השנה לאילנות בארץ-ישראל בימי התנ"ך. רק בימי בית הלל ובית שמאי החלו החכמים להתלבט בשאלת התאריך שבו יש לציין את ראש השנה לאילן. חמישה-עשר בשבט לא היה יום חג אלא המועד שבו נדרשו החקלאים להפריש מעשר (עשירית) מיבול הפירות. אנשי בית שמאי סברו שיש לציין את התאריך הזה באחד בשבט, ואנשי בית הלל - בחמישה עשר בו. לבסוף נקבעה הלכה על-פי בית הלל. גם בית שמאי וגם בית הלל התבססו בקביעתם על תצפיות בגשמים ובהתפתחות העצים. שני ה"בתים" נחלקו בדעותיהם לא כדי לקבוע חג או יום של נטיעה, אלא לצורך קביעת מועד המעשר על הפירות, משום שאסור להעביר מעשר מפירות של שנה אחת לפירות של השנה שאחריה.

מט"ו בשבט עד ט"ו בשבט היה על האיכר לתת מעשרות מפרי העץ למשרתים במקדש - לכוהנים וללוויים - וגם לעניים. יש להניח כי דווקא העונה הזאת נבחרה לצורך קביעת המעשרות, כי בה היה האיכר בעונת ביניים - בין אסיף וחריש לבין קציר ובציר. העונה הזאת נבחרה כי בה רוב העצים בשלכת, אין בהם פרי ובה מתחיל תהליך ההתחדשות לקראת שנת פרי חדשה. כאשר חרב בית המקדש לא היה עוד צורך במעשרות, ולט"ו בשבט לא הייתה עוד משמעות מיוחדת.

קביעת התאריך לא נעשתה על-פי פריחה של עץ זה או אחר - למשל עץ השקד - אלא מתוך תצפיות והבחנה ממתי העץ "שותה" מהמים של השנה הקודמת וממתי הוא מתחיל לשתות מהמים של השנה החדשה. התלמוד הירושלמי מסביר שהזמן שבו האילן מתחיל לשתות מהמים החדשים, שנספגו באדמה מתחילת עונת הגשמים, נקבע לראש השנה לאילן (ראש השנה א הלכה ב). ואילו בתלמוד הבבלי מוסבר מדוע נקבע ט"ו בשבט לחג האילן ולראש השנה לאילנות: "הואיל ויצאו רוב גשמי השנה" (ראש השנה יד ע"א). ורש"י מסביר שם: "שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה, ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטים מעתה".

מיום שנקבע ראש השנה לאילנות בט"ו בשבט, אף שהסיבה העיקרית הייתה לשם בירור דיני מעשרות, "היה האיכר, הנוטע והכורם רגיש ביותר לגורל העץ שנטע וטיפל בו וטיפחו", כותבים ד"ר אפרים ואיילת השחר הראובני, "והיה מפנה את לבו בתפילה כביום ראש השנה של האדם, ברטט חגיגי..."

וכי תבואו
אל הארץ
ונטעתם

(ויקרא י"ו, 23)

ראש השנה לאילנות בארץ-ישראל

אין לנו חג שטבע המולדת טבוע עליו כראש השנה לאילנות. חורף ואביב בו נפגשים. הוא המציב את הגבולות בין החורף בסיומו ובין האביב בראשיתו. בכול - בכרם ובשדה, בפרדס ובגן, אף בהרי הסלעים השוממים, מורגשת התעוררות לחיים. בימים הראשונים לחודש שבט עוד ניתכים גשמים בלוויית ברכים ורעמים. כל מדרוני ההרים זורמים מים...

את כל הוד לבלוב הטבע בעונה זו מוצא אתה בשקד. לא לחינם ייקרא שקד, כי על כן ישקוד לקדם את פני האביב לפני כל חבריו בלבוש צחור נאה מאוד... והשקד אינו היחיד בין העצים לבלוב בעונה זו. בבוקר של שבט יצא הכורם לכרמנו והנה גם התאנה צבו פקעיה, התמתחו, והוד ירוק מציץ כמו ממחבואים. הגפן מפתחת את כסות הצמר, ומתוכה יבצבץ עלה מקופל כעין אדמדם... מבין נקיקי הסלעים מציצה הרקפת, מתוך פקעת שחורה מתנאים הגבעולים הנושאים את הפרחים הכפופים מטה...

אכן גדולה היא המהפכה אשר ט"ו בשבט מביא אתו במצב הטבע, הצומח והחי במולדת. אבותינו, עובדי אדמה, שחיו בחיק המולדת והבינו לשיחם של אילנות ועשבים, הרגישו בחוש את התחדשות הטבע והצומח, ויצרו את החג - ראש השנה לאילנות - בעונת ירח שבט.

יוסף וייץ

"אבי היער" בישראל ו"אבי היער הציוני" - יוזם ייעור הנגב, פאתי המדבר והגליל אחרי 50 שנות עבודת יער התווה ליערנים את הדרך לשמירת היער לדורות הבאים:

"טיפולו של היער הקים לאריכות ימים, גיוון הרכבו להבא, אימוץ צמחי יער לאזורים הצחיחים, הרחבת הייעור בשטחים נאותים והחדרת ההכרה בערכו של היער הישראלי בקרב חוגים נרחבים של תלמידים בבתי-ספר בארץ ובתפוצות".

שורש העניין

היער הראשון שנטעה קרן קימת לישראל

יער הרצל

ראשיתו של יער הרצל, היער הראשון של קרן קימת, בכרם זיתים. בתחילת 1904 נוסדה קרן ל"תרומות עצי זית" שיינטעו על האדמות הראשונות שגאלה הקרן. תחילה נועדה הקרן הזאת לנטיעות בלבד, אבל בתוך זמן קצר הפכה לחלק מקרן קימת. מטרתה של קרן הזיתים הייתה לתת תשובה לשאלה "מה יעשה באדמה הנגאלת". האגרונום אוטו ורבורג הציע לנטוע יער של עצי זית "מאריכי שנים ונושאי פירות". כל עץ שנתרם לקרן הזאת נקנה אז בשישה מארקים גרמניים. באמצע אותה שנה נפטר בנימין זאב הרצל, והוחלט שכספי הקרן יוקדשו ליער על שמו. עבודות התשתית לנטיעות החלו ב-1908, ושנתיים אחר כך, בט"ו בשבט 1910, ניטע היער ונחנך בו בית לזכרו של הרצל - חלק מחווה להכשרה חקלאית. סמוך לשם ניטעה חורשת עצי מחט על שמו של הסופר והעיתונאי פרץ סמולנסקין לציון 25 שנים למותו.

מרבית העצים לא נקלטו, ורק בזכותו של האגרונום יצחק וילקנסקי, שהגיע למקום ב-1912, לבש היער הצעיר מראה חדש. ניטעו עצים חדשים - שקדים, אורנים, ברושים וחרובים, והם היו חלק מחוות לימוד. הלול, הרפת ושדות הפלחה שנוספו לשרידי עצי הזית הפכו את המקום למשק מעורב. בעת מלחמת העולם הראשונה עזבו מרבית הפועלים את המקום, ומכת הארבה כילתה את הנטיעות. לאחר סיום המלחמה התיישבו במקום קבוצות של חלוצים שביקשו לייער את האזור, ושוב ניטעו אורנים. "נייער את ההר, נְחִייה אותו וגם ניישב", הם נהגו לומר. במאורעות שפרצו בשנת תרפ"ט (1929) הותקפה ונחרבה החווה. היער נשרף ויושבי המקום נאלצו לנטוש אותו. ב-1931 התיישבה שם קבוצת החלוצים גורדוניה מפולין והחלה לשקם את היער השרוף. שש שנים אחר כך הקימה הקבוצה על גבעה סמוכה את יישוב הקבע, קיבוץ חולדה. במקום אנדרטה לזכר אפרים צ'יזיק, מפקד ההגנה, שנפל שם ב-1929.

כיום היער הוא גן לאומי בהנהלת קרן קימת לישראל ובו בית הרצל המשוקם. היער משתרע על פני שטח של יותר ממאתיים דונם, ויש בו חניונים ומתקני שעשועים.

בית הרצל ביער חולדה - מוזיאון ביער

הביקור כולל תערוכה וחיזיון אורקולי, סיור בשביל המיצגים, אנדרטת צ'יזיק וטיול בשבילי היער.

שעות הפתיחה: 08:00-16:00.

לקבוצות: רצוי לתאם מראש

בטלפס 08-9414083.

להיות עץ

פעם שאלתי עץ:
 "עץ, איך זה להיות עץ?"
 "אתה בודאי מתלוצץ",
 אמר העץ
 "לא ולא", אמרתי.
 "ברצינות גמורה
 זה טוב או רע?"
 "רע?" תמה העץ. "מדוע?"
 "ולא אכפת לך שאתה תקוע כל השבוע?"
 "אינני תקוע
 אני הרי נטוע".
 "ולא מתחשק לך לפעמים
 ללכת לבקר חברים,
 או לראות מה נשמע במקומות אחרים?"
 "אין לי צורך לנוד ולנוע.
 צפורים מזמרות לי באפן קבוע,
 פרפרים לי נושקים,
 מלטפת הרוח,
 ולנגד עיני כל האפק פתוח".
 "ובלילה, כשכלם ישנים אז מה?"
 "בלילה אני מאזין לדממה
 ושומע
 איך נושמת האדמה,
 איך פרות מבשילים,
 איך יורדים הטללים.
 ובתוך ענפי ישנים גוזלים
 ואני שומר על שנתם".
 "אני אוהב אותך עץ", אמרתי
 והלכתי אל גני
 ונטעתי לי עץ
 מול חלונני.

דתיה בךדור

אודש לבט

שבט הוא החודש החמישי בלוח השנה העברי, המתחיל בחודש תשרי. בחודש שבט נפגשים חורף ואביב, גשם ושמש, ובעבר הוא נחשב לנקודת המעבר בין שיא גשמי החורף לבין ראשיתו של האביב. מזלו של חודש שבט בגלגל המזלות הוא דלי, משום שהוא עשיר בגשמים, כפי שכתוב בספר במדבר: "יָזַל מִיָּמִים מִדְּלִי" (כד, ז). לקראת סוף החודש הגשמים מתמעטים, והעצים לובשים סימנים ראשונים של אביב - בעיקר עלים. העץ הראשון שמתחיל ללבלב הוא עץ השקד (ילדי ישראל נוהגים לכנותו "שקדייה"). בחודש שבט הארץ מתחילה להתכסות במרבדים של פרחי בר ובהם כלניות, נרקיסים ורקפות.

חֹדֶשׁ שִׁבְט... כָּל טוֹב יִתְחַדֵּשׁ בְּזִמְנוֹ וְיֵאִיר חֹשְׁכוֹ וְאִישׁוֹנוֹ וְנִפְקָה עֵינוֹ... וְהַצִּמְחִים מִתַּחַת לָאָרֶץ יֵצְאוּ וְיִשְׁנֵי הַשֹּׁמְחָה יִקִּיצוּ.

וְהָעֲרוּגוֹת יִגְלוּ פְּנֵיהֶם
וְנִפְקְחוּ עֵינֵיהֶם...

יהודה אחריו

וְהָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחֶיהָ...
וְכַפְתוּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ
וְהַשֶּׁמֶשׁ תִּפְרֹשׁ כְּנָפֶיהָ...
וְהָאוֹר יִגְדֹּל
וְהַקֹּר יִדַּל...

בראבי כראי מולדת

בְּרַחֲבֵי כְרָמֵי מוֹלְדָּת
הַשֶּׁקֶד כָּבֵד פּוֹרֵחַ
הַנֶּרְקִיס נוֹתֵן רִיחַ
מִתְנוֹסֵס תַּכְלִירוֹם.
תְּבַרְכֶּנָּה הַיָּדִים
הַשְּׁלוּחוֹת פֹּה לְזֶרַע
גַּם לְשֵׁתֶל וְגַם לְנִטֵּעַ
מִמֶּדְבָּר עַד יָם.

נֵצַח נָא כָּלֵנוּ
אֶל גִּיאָ וְאֶל גִּבֵּעַ
כִּי חָג הוּא לְטֹבַע
כִּי חָג הוּא הַיּוֹם.
וּמִי אִם לֹא אָנוּ
כָּל נַעֲרָה וְנַעַר
נוֹסִיף פֹּה עוֹד יַעַר
אֶל יַעְרוֹת עֵם.

שמואל בס

בט"ו בשבט תר"ן - 1890 יצא המורה, ההיסטוריון והסופר זאב יעבץ בראש תלמידיו מבית הספר בזכרון-יעקב לנטיעה חגיגית ואחריה לאכילה מפירות הארץ. בעקבותיו יצאו תלמידי המושבות הראשונות לנטיעות, וט"ו בשבט היה לא רק ראש השנה לאילן אלא חג נטיעת האילנות. "הרעיון מכה שורש עד כי נדמה שהמנהג הזה הוא עיקרו של ט"ו בשבט מימים ימימה", כותב בנימין יוגב (בוג'ה) בתיאור התחדשותו של ט"ו בשבט. בשנת 1908 הכריזה הסתדרות המורים והגננות רשמית על ט"ו בשבט חג הנטיעות. הרעיון קיבל את אישורם של מוסדות התנועה הציונית, ומנהג הנטיעות היה לנוהג קבוע בכל בתי הספר והגנים בשיתוף פעולה עם קרן קימת לישראל, ואחר כך, משנת 1927, עם תנועת המורים למען קרן קימת. בשנת תרע"ג (1913) יצאו תלמידי ירושלים עם מוריהם לנטוע נטיעות של ט"ו בשבט במוצא, הסמוכה לעיר. במרכז החורשה שנטעו עמד בזמנו "ברוש הרצל",

ולמה זכו אילנות לראש השנה המיוחד לעצמם? ראוי שניתן ראש השנה לבני אדם. באו ואמרו: כתוב בתורה "כי האדם עץ השדה" - נמשל האדם לעץ, ועץ לאדם. ואם כך, מה אדם יש לו ראש השנה, אף עץ - בדיון הוא - שיהיה לו ראש השנה. וכיוון שדיברו אילנות דברים של טעם, נתקבלו דבריהם. אמרו להם: באיזה חודש נקבע ראש השנה שלכם? השיבו אילנות: כיוון שאנו צריכים למים, קבעוהו בשבט שמזלו דלי. ולא עוד אלא שבשבט זמן נטיעה וקיימו בו ישראל מצוות "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל".

היימן הירושלמי

עץ ברוש שנטע בנימין זאב הרצל בעת ביקורו בארץ ב-1898. כעבור שנים נגדע העץ בידי מחבלים. כשיצאו הילדים לנטיעות שרו את שירו של ש. בן-ציון (על-פי הלחן העממי של השיר היידי חדר קטן צר וחמים).

במרחב שדה וירק עצים זאת התורה, ילדי חמד
ילדים נושאי את למדו שמרו נא
שם הרבי לתלמידים נטעו, זרעו, זאת הארץ -
מורה אלה בית: תור האביב בא...
עץ זה אלה, עץ זה בית -

שמואל בס

אף הגימל עץ -
אותיות עצים בספר ירק
רחב עד אין קץ

נטיעות ראשונות בארץ

אביב בתל-אביב - נטיעות ראשונות בעיר העברית הראשונה

ב"אחוזת בית", תר"ע (1910), אחוזת בית שלנו לובשת לאט לאט צורה יפה, הרחובות כבר נתיישרו, עוד מעט ויתחילו לרצף אותם. התושבים מרגישים את עצמם בטוב... כאן נערכה להם ולכל ילדי בתי הספר שביפו חגיגה נהדרה בחמישה-עשר בשבט, ורבה היתה השמחה...

מתוך הפועל הצעיר 8, תר"ע

נטיעת ברוש בארץ

בשלוש וחצי נסעתי עם וולפסון, בודנהיימר ועם האיכר ברוזה אל המושבה השוכנת ביפה נוף, אך הענייה עדיין במאוד מאוד - אל מוצא. שם החל האיש הצעיר והחרוץ הזה לפני ארבע או חמש שנים לעבוד את אדמת הטרשים הקשה מאין כמוהו. וכבר הוא רואה פרי בעמלו הרב, כבר מתחיל הוא לקצור את אשר זרע. הנסיעה על פני דרך ההרים יפת המראות מירושלים למוצא, המזכירה במקצת את הפירנאים, עברה עלינו מתוך קלות, בספר לנו האיכר ברוזה על התחלותיו הקשות. פעם אחת כאשר פיתח הסמדר של הגפנים באו בלילה צבאים ואכלוהו. אז שכב שלושה לילות רצופים עם הרובה, אף על פי שיש כאן לעיתים קרובות צבועים. ולא עצם עין שלא להיות טרף לשיני הצבועים! מתי נכבשה אדמה ביתר גבורה? במוצא נטעתי על חלקת אדמתו של ברוזה, ליד מורד הסוכך. הפונה את עורפו לסט' ג'ון, ברוש צעיר, וולפסון נטע דקל קטן ערבים מספר עזרו על ידינו יחד עם האיכרים ברוזה וכ"ץ. בחשכת הלילה שבנו לירושלים.

ספר הימים של הרצל, כרך ג',
על ביקורו בירושלים, נובמבר 1898

נטיעה ראשונה ביסוד המעלה, 1894

יום ב' לסדר "כי ילך מלאכי לפניך והביאך" וכו', שנת ויתברכ"ו עשרים ושניים בחודש שבט, פה צפת, תובב"א. שלום לחותני היקר וכו' ת"ל החיים והשלום פה עמי וכו' בשבוע העברה ת"ל נטענו בהגן אשר הוא בשותפות עם כל החברה יותר מחמש עשרה מאות אילנות נטיעות, מהם שבע מאות ושמונה אתרוגים... ומאה רימונים. ועוד נטע אם ירצה השם כמה מיני נטיעות, כי חוץ ממה שיהיה ריווח גדול מהפירות, כאשר יעזור השם יתברך שיהיה בהצלחה, הלא גם כן נצרך לבריאות, כי האדם עם עץ השדה הוא חברה אחת וזה בלא זה אין להם חיים טובים. לזאת ראשית עסקנו הוא בנטיעות, כי כן הורה לנו הבורא עולם טרם כל לעסוק בנטיעות כי גם הוא עשה כן, כמו שכתוב "...ויטע ה' אלוהים גן בעדן..."

מתוך מכתב של ר' אליעזר פישל סאלומון אל חותנו

העץ הוא מקור

מכל המעשים המבורכים שאנחנו עושים בארץ הזאת, אינני יודע אם יש מפעל פורה יותר ואשר תוצאותיו כה מועילות כנטיעת עצים. העצים מוסיפים יופי לנוף ארצנו. הם משבחים את האקלים ומוסיפים בריאות לתושבי הארץ, אשר העץ הוא מעשה ידיהם. העץ הוא גם מקור של אושר חומרי במידה כזו, שלא ישווה לו שום דבר אחר. גם עצים אשר קוראים להם עצי סרק, וגם עצי מאכל - כל אחד מהם הוא מקור של כוח... צריך ללמוד כיצד לנצל כל קורטוב של חומר

כזה ולכסות את כל שטחה
ההררי וערבותיה של ארצנו,
אשר לא יצלחו לדבר אחר
- בעצים.

דוד בן-גוריון,
בעת נטיעת יער הנשיא.

יער הנשיא נקרא על שמו
של הנשיא הראשון של
מדינת ישראל, חיים ויצמן.
היער מצוי ליד צומת שמשון.
(על כביש 38)

לפני שנים רבות, ראוק מהארץ

אנחנו ב"חדר", ובכיסינו ובפיותינו פירות ארץ-ישראל. כל אחד הביא עמו את חרוביו. זהו הפחות שבפירות ארץ-ישראל המשמש שם מאכל לעזים; ואף הוא ישמח לב בדבשו ובחרצניו. החרצנים האדומים הללו אשר נלטשם ונשפשפם באבן, נשפוך עליהם חול ומים ונשפשפם שוב, עד היות בהם נקבים. ואז נחרזם במחרוזות לשימם כאבנים יקרות ומרגליות על צווארי אחיותינו - - -

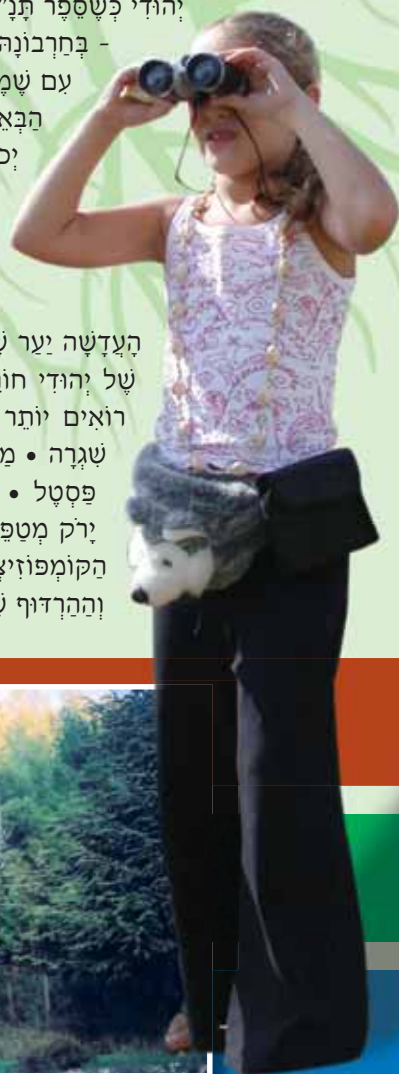
מאיר אליעזרי, מתוך בחדר

שלושת הצבים של קרן קימת

בתמונות הישנות של ארץ-ישראל רואים ארץ רבת-שמש, צהבה • רק סלעים חשופים וקרחים, ואבק כבד על האדמה - ואין נשמה בקרבה • מקצה האפק ועד לקצהו רק חול וחול, מצהיב מדבר - ולא שביל, לא עץ, לא מים, לא בית • ובנחלתם של שבטי-ישראל רק קבר בודד, נחל אכזב, תל שחרב, קוצים ושיית • אפלו השמים היו קודרים ועצובים, כאלו אין בשביל מי להוריד גשם • וכאלו המקום הזה הוא מעבר להררי החשך, ובין התמונה לבין הגולה אין שום קשר • ואל הנמל איש אינו מגיע... ואפלו נחל עיף ואין לו כוח לרדת במדרון ואל הים לגשת • אבל אל הארץ הזאת, האפורה והעזובה, חלם כל יהודי כשספר תנ"ך בידי - ופניו מזרח • ויבוא היום והוא ישוב אליה, והיא - בחרבונה ובעצבונה - תקבל אותו גם ככה • לא עם פרח בנמל, לא עם שמן זית על הגבול, לא עם לחם בשער העיר, לא עם מים ליד הבאר... • פשוט במבט קודר שרק השמש והעפר של ארץ רדומה יכולים לצייר ••

בתמונות של תחלת המאה העשרים כבר רואים סימנים של חיים • וכאלו אחרי אלפים שנה פתאום נגעה בארץ הזאת אצבע אלהים • אדמות כפר חטים צלמו בנקדה הראשונה שגאלה קרן קימת לישראל • ובחלדה הנציחה העדשה יער שהטיל על הגבעות פסים של צל • אל האלבום נכנסו דיוקן של יהודי חורש אדמה וצלום של צנור, מגדל מים וממטרה • ופתאום רואים יותר אנשים ועצים, שדות וכרמים - - והרבה פחות אבק של שגרה • מה שהיה תמיד בגונים חורים שהארץ ציירה על-פניה בצבעי פסטל • היה פתאום זהב של חטה... גג אדם... כביש שחור... חרש ירק מטפס על תל... • האדמה נתנה את צבע היסוד, וקרן קימת את הקומפוזיציה השלמה שבין הים והמדבר • והברושים שבצדי הדרך וההרדוף שעל-שפת הנחל השלימו לאט-לאט עוד גוונים לשיחי הצבר

• קפסות הצבעים הסיפה טפות של בנג'ון שנתנו צבעי האדמה והמים • ובמעשה שנעשה על הקרקע קבענו לעצמנו לא רק בית - אלא את מדת השמים • באלבומי הבולים הרצל ואוסישקין ובגאליק חיים בצבעים של ילדות ושל תם • מאגר מים הוסיף למדבר את הכחל, הארנים צבעו את ההר בירק, ותפוז נתן לנגב זהב של כתם • הבולים העבירו לגולה את הנופים שצמחו בגליל ובתל-אביב, את החריש שבעמק ואת הגבורה של "חומה ומגדל" • ועבודת האדמה כסטה את הארץ באקוורלים ובפסיפסים שחתומה עליהם קק"ל ••

בתמונות של מאה שנה אחרי... כשמאה חדשה כבר עברה את הפתח • התמונות כבר לא דהויות, והצבע שבקו חזק ויציב כדי לשרוד עד לנצח • בקפסות הצבעים של קרן קיימת יש שלושה צבעים: חום של אדמה, כחל של מים, ירק של צמיחה • וגם כאשר האימפרסיוניזם המפלא נראה כל כך משלם, זה ברור שלא נשלמה המלאכה • בתוך הספקטרום של ארץ-מים ושמם ובמרחק שגדל בין הקדום לבין הקדמה • הפנורמה כל כך רחבה, אבל הפוקוס תמיד ישאר על פני-האדמה • כאשר יקראו לדחפורים הם שוב יצטלמו מותחים את קני המים והתלמים • ובעוד מאה שנה, כאשר נביט בתמונות האלה, שוב נאמר: "היינו כחולמים" • כי העבודה לא פוסקת, ולוח הצירים של קק"ל ימשיך לאפר את ההר והנגב • ותמיד יהפך למציאות את חזיונות השרב, ותמיד יגאל מהשממה "רגב אחר רגב" • הוא ישמר על הפיגמנט... יכין תרשים לעתיד... יקפיד על השלוב הנכון בין הצבעים • כדי שגם בעוד אלף שנה לא נבכה את החטא שהזנחנו לרגע את חלקת האלהים • ומה שנראה פעם כאלו ציר ביד של הוזה והיום כבר חלק כל כך טבעי של הנוף • ישאר כך גם בעתיד, והמראה הצבעוני הזה, על האדמה הזאת, אף פעם לא יחלף • ומה שלפני מאה שנה היה רק התחלה... רק נגיעה ראשונה... רק צעד אחד... • ישאר אבן-דרך במסע מהאפור אל החום-הכחל-והירק, שבזכותו הצבע של הארץ אף פעם לא יאבד • ויחקק פה לעולם, עד סוף כל הדורות - - כי האדמה הזאת "לא תמכר לעד" ••

איזי מן

הגזע

הארץ הטובה

בתוך כרמי מולדת
עוד נחה אהבה
ויש חיוך של ילד
על ערש התקווה
אנושה של ברוש וארן
נגון הצפצפה
וכל קרני האור הן
על צל השכחה...

אל תוך חלון פתוח
נכנס שבט ואדר
ובילון הרוח
הוא וירטואוז של סתו
החלומות של פעם
שוב מקיצים בלב

אל תוך שבילי היער
קוראים להתקרב...
הארץ הטובה
עדין מחכה
מאחורי גבעה
בסלע, במורד...
עוד לא אבדה תקווה
עדין כאן, עדין כאן
הגיעה השעה
כמו בט"ו בשבט.
הנה מזקין הזית
הגפן פוריה
וצל ליד הבית
רובץ בגופיה
סנונית ונחליאלי
הדשא הרטב

כל יום חדש נוהן לי
לחלם על לילה טוב...

היער מול השער
הצמיח תלתלים
והתבגר כמו נער
ופאותיו עליהם
גם קשהרחקנו לקת
לארץ כביש מהיר
נצן אחרי שלכת
מזכיר לי את השיר:

הארץ הטובה...

איזי מן

מה נוטעים?

בתחילה, בעת נטיעת היער הראשון של קרן קימת ביער הרצל בבן-שמון, ניטעו זיתים. שנה אחר כך החלה נטיעת יער בחולדה, וגם שם ניטעו עצי זית בלבד. עם תחילתו של העשור השני של המאה ה־20, בין היתר בעקבות מכת הארבה הגדולה של שנת 1915 שכילתה את עצי הפרי, הגיעו אנשי קרן קימת לישראל להכרה שאין להסתפק רק בנטיעת עצי זית, ובנטיעות של שנת תרע"ב (1911-1912) החלו לנטוע עצי פרי, בעיקר עצי שקד ותאנה, ועצי סרק - בעיקר איקליפטוס. כבר אז הוחלט שהמפעל הלאומי של ייעור הארץ יתמקד בנטיעת אילנות סרק בלבד. בהר ובשפלה ניטעו אורנים, ברושים, חרובים וזיתים. איקליפטוסים ניטעו באזורי ביצות וגם בנגב ובחולות, לצד שיטות ואשלים. בעמק הירדן נטעה קרן קימת איקליפטוסים, צפצפות וערבות. במקום עצי האורן, בעיקר האורן הירושלמי, שאפיינו את עבודת הייעור של קרן קימת שנים רבות, ניטעו בשנים האחרונות עצים אחרים. עצים רבים, מרביתם בשער הגיא שבדרך לירושלים, נפגעו מאיצרית האורן - המזיק הגדול של השנים האלה ("מחלת שער הגיא") - ומשום כך החלה הקרן קימת לנטוע מינים נוספים של אורן, עצי מחט אחרים ועצים רחבי עלים. קרן קימת מקפידה בשנים האחרונות על יצירתו של יער מעורב. כיום היא מקפידה לנטוע את עציה המקוריים של ארץ-ישראל: אלון, חרוב, אלה, אטלנטית ואחרים.

קרן קימת לישראל בוחרת את סוג העצים על-פי כמה קריטריונים, בהם מטרת היער (האם יהיה היער לצורך נוי בלבד, לצורכי צל או לצרכים של עצירת סחף ורוחות מדבר), סוג היער (האם היער הניטע הוא חלק מפארק לשימור או יער נטיעת אדם לכיסוי שממות) ומיני העצים הטבעיים לאזור (למשל, זיתים ואלונים בגליל). אנשי אגף הייעור של קרן קימת לישראל בוחרים גם עצים שיש להם תרומה למערכת האקולוגית. כך, למשל, ניטעים עצים שמספקים מזון לציפורים בנדידה.

נטעתי היום

נטעתי היום עץ. עטפתי אותו בשתי ידי וטמנתי ברכות באדמה • נטעתי היום עץ - והנחתי אותו, לנצח, בין רגבים לחים... בעפר הארץ... בתוך גמה... • נטעתי היום עץ - ומה יהיה עכשו עליו? ומי ישמר אותו • ומי יתן לו מים? ומי יבוא בערב ללטף את בלוריתו • מי ימדד לו את הגבה ויאמר: הנה, כל כך גדלת וגבהת, וכבר אתה עובר אותי • ומי בכלל ידע שהוא כאן בזכות ט"ו בשבט אחד, שבו נטעתי את נטיעתי... • מי ישיר לו שיר של ערש בלילות? ומי יחבק ויתפעל • ומי יבוא בכל שנה לראות איך בשמש ילך ויתארוך אחרי הצל • הרי היום נטעתי אותו, והוא כמו תינוק... ועוד לא העמיקו שרשיו להאחז בסלע... • ומי ישמר עליו מפני הרוח? ומתי - מתי - הצל שלו ינוח על האדמה ויכסה לה • מי יבוא ויבקר אותו עד ששערו יצמח... עד שיתחזק גזעו... • ומי ילוה אותו אל שנים של גשם ואבק וסערות? • מי יבוא בכלל לראות • איך הוא יעמד יציב בשמש הקופחת ובתוך הסערות ומי לא יתן לשכח • מי, מי באמת יזכר שעומד כאן עץ קטן, כל כך תמים, ומי יתן לו כוח ••

נטעתי היום עץ, ואני משאיר אותו על-פני האדמה • והוא, עם חבריו מסביב, יעמד פה לחסדי שמים ולנבואות הנחמה • ופעם תחמם חמה ופעם יכסו אותו העננים והערפל בשומיכה • ובכל שנה, ביום הלדתו, יזכה שנשיר עליו... יזכה לגשם של ברכה... • בבוא אביב יתעטף בצעיף פרחוני של שבט או בירק של אדר וניסן ואיר • ונביט עליו, כשנעבר בדרך, כמו בתערוכה - ונשאל: ומי הוא הציר • ונזכר, כי שכחנו, שבט"ו בשבט בבית הספר הנחנו שתיל באדמה, ולוינו אותו בשיר ובמנגינה • ומאז עברו עליו ועלינו עונה ועוד עונה, שנה ועוד שנה • ונתנו בו כח ורצון לחיות... כח להשאיר פאן... כח להאחז אתנו בסלעים ובחולות... • ובקשנו "וברך את עמך ישראל ואת האדמה" - ואנחנו יודעים: הוא יעמד לגורלו • ולכל עתיד... לכל צמרת... לכל מחר • - תמיד יש נצנים של התחלות • בזכות שנטענו... בזכות שברכנו... בזכות ששמרנו... בזכות שהמשכנו לבקש... • ובזכות ידי הזהב של קרן קיימת, ששמרה עליו מפני מחלות... נגד אויביו ואויבינו... מול לשונות של אש... • וכעת, כשהוא בוגר, כבר שכחנו שפעם, לפניו, היה כאן רק מורד... היו חולות נודדים... עמדו פה רק טרשים... • ובתמונת הנוף הזאת הוא צומח למעלה, אבל גם למטה - הוא העמיק לנו את השרשים ••

נטעתי היום עץ. את האמירים אראה בעוד חצי יובל פורשים עלינו שמשיה של צל • נטעתי עץ היום - וזאת המתנה הכי אישית שלי לארץ-ישראל ••

היער הוא...

חלוץ בכיבוש אדמה וגאולה. חלוץ
בכיבוש ההר, בהפרחת השממה
ובהתיישבות ציונית רחבת מידות, מגן
על עפר הארץ, יוצר נוף משיב נפש,
מספק עץ בחלק מהתצרוכת, משמש
קשר חינוכי בין הארץ ובין התפוצות.

יוסף וייץ

ממתווי הדרך של קרן קימת לישראל
בנטיעת היער הישראלי החדש

זית

הזית גדל בארץ-ישראל כעץ בר
בגליל ובכרמל. העץ ירוק-עד,
מאריך ימים ונושא פרי עשרות
שנים. פרי ירוק או שחור, והוא
נאכל לאחר שכובשים אותו. מפרי
הזית הפיקו שמן כבר בזמנים
קדומים. כרמי זיתים פזורים
בארץ מימי קדם ועד ימינו.

עמדו בנסיון השָׁרֵב
ובאו בסוד הסַעַר -
וכנצח נצבו במוֹרֵד
הגִּבְעָה מול הכֶּפֶר שְׁחָרֵב
מִכְסִּיפִים בְּאֹרֹו הַצּוֹנֵן שֶׁל הַסֶּהֶר.
עֲמוּד, מֶה גְדוּשָׁה הַשְּׁלֹה.
זו אֶפֹּא הַשִּׁיבָה הַטּוֹבָה!
הַקֶּשֶׁב, הַקֶּשֶׁב לְמִשָּׁב
הַרוּחַ בְּנוֹף הַזִּיתִים.
אִיזו צְמִיחָה עֲנָה!
הַתְּשֻׁמָּה? הֵם אוֹמְרִים עֲקֹשׁוּ
דְּבָרִים נְבוֹנִים וּפְשׁוּטִים.

כְּמוֹנו, בֶּן הָאָרֶץ הַזֹּאת.
כְּמוֹנו נֶאֱחָז בְּאֶדְמָה.
כְּמוֹנו נֶצֶרֶב בְּאֶבֶק וּבַחֲמָה.
כְּמוֹנו, לֹא נִשְׁכָּר.
מִתְגַּבֵּר עַל אוֹיְבִים וְעַל מִדְּבָר.
עוֹבֵר רוּחוֹת וּסְעָרוֹת -
וְלִמְרוֹת הַכֹּל עוֹמֵד. אֵיתָן.
כָּאן - -

מַעֲמִיק אֶת שְׁרָשָׁיו
מִצְמִיחַ אֶת עָלָיו
זוֹכֵר אֶת מִי שֶׁנִּפְלֹו לְרִגְלָיו.
בְּגִאָה,
בְּתִקְוָה,
נֶצֶב עַל הָהָר, שׁוֹתֵק...
מִרְכִּין רֹאשׁ...
מִמְשִׁיךְ לַחֲיוֹת, כְּמוֹנו.
מִמְתִּין לַיּוֹנָה אַחַת, לְבָנָה,
שֶׁתִּקַּח עָלָה מֵעָלָיו
וְתָבִיא לְשִׁכְנָיו.

איזי מן

לאה גולדברג

”

זית רענן יפה פרי
תואר קרא ה' שנה

” (ירמיהו י"א, 15)

ריחון

הרימון איננו עץ בר בארץ־ישראל. אין כמעט צמחים נוספים במשפחתו, ולא ידוע עץ בר שממנו פותח המין התרבותי. הרימון הוא עץ או שיח גדול, שעומד בשלכת בחורף ומבלבל באביב. בימי לבלובו הוא נושא שפע פרחים אדומים ומהם מתפתח הפרי - הרימון ש"כתר" בראשו. הרימון מופיע - בין היתר בזכות ה"כתר" - בכלי המקדש, בפסיפסים ובמוצרי יודאיקה.

עץ הרמון נתן ריחו
בין ים המלח ליריחו,
שב, חומתי, גדותך מגדוד,
שב, תמתי, דורך מדוד.
לך התרועות, לך הזרים,
לך כל שלטי הגבורים,
מה לי חיל אֵלף ומה רִבְּבָה?
לִבְּבִי מֵת מֵאֵהָבָה.

אוצרות אופיר וצרי גלעד,
רכב מצרים שללתי לך, בת.
אֵלֶּף הַזָּמֵר אֶתְּלָה לך מִגֵּן
מִן הַיָּאוֹר עַד הַיַּרְדֵּן.
שב אֵל הַקִּשָּׁת, שב החץ,
שב הרמון אל ראש העץ,
לך ואלוף החיל יוחל,
בואי כלה, כי רד הליל

עץ הרימון

מילים: יעקב אורלנד
לחן: ידידיה אדמון

את כלולה מכל כלות,
את דגולה כמגדלות.
שְׁתִּים עֲנִיף כְּשִׁתִּים יוֹנִים
וקול קולך פְּעֻמוֹנִים.

הנצו הרימונים...

(שיר השירים)

תאנה

עצי תאנה צומחים בר ליד מעיינות ונחלים בארץ-ישראל, אחד משבעת המינים שארץ-ישראל משתבחת בהם. מתאני הבר פותחו התאנים התרבותיות. התאנה היא עץ בינוני נשיר העומד בשלכת בסתיו ובחורף ומלבלב באביב. היא מצמיחה תפרחות מעוגלות וסגורות, המכונות פגות, ומן התפרחות האלה מתפתח הפרי ומבשיל בקיץ. הפירות נאכלים בצורתם הגולמית או מיובשים (דבלים).

התאנה הזקנה

אולי בת מאה שנה -
אולי יותר, אולי פחות -
אבל תמיד מזכירה
נשפחות.

מזכירה ימים רחוקים
ופרות מתוקים
וצל רחב על-פני האדמה
ובכלל,
יש לה מבט כזה אנושי
ומלטף

ואוהב

כאלו יש לה נשמה.

כשאני מטפס עליה
ויושב על ענף
ומביט אל הגזע, פנימה
נדמה לי
שהיא שומרת עלי
והיא תמיד אתי
כמו אמה.

איזי מן

”
התאנה הנאה
פגיה...

(שיר השירים ב', 12)

”

תמר

עצי התמר צומחים בר, בעיקר סמוך למעינות ולנאות-מדבר, והם חלק מהנוף של אזור הכנרת, עמק הירדן והערבה. עצי התמר היו נפוצים מאוד בימי קדם, אך רבים מהם התנוונו. היישוב בארץ-ישראל חידש את עצי התמר באמצעות חוטרים שהובאו מעיראק וממצרים. לעץ התמר דמות מוכרת: גזע זקוף ובראשו עטרת של כפות ארוכות. התמרים גדלים בראש העץ באשכולות צהובים וכתומים והם מבשילים בסוף הקיץ.

בְּשֶׁעַר אֶרְמוֹנָה, רָחַל הַמְשׁוֹרֶרֶת
זְמְרָה לִי נְגוּנִים כְּדוֹכִיפֶת חֶפְשִׁית.

בְּאֶרֶץ הַכְּנָרֶת, בְּצֶל כְּפוֹת תָּמַר...

מַעַל לַחוּף יַרְדֵּן, בְּאֶרֶץ הַכְּנָרֶת,
אוֹמְרִים לְהַשְׁאֵר הַמּוֹן יָמִי,
בְּצֶל כְּפוֹת תָּמַר, בְּתוֹךְ סִיְרָה חוֹתֶרֶת
וְעַם כָּל הַשִּׁירִים וְעַם אֶהְבוֹתִי.
בְּצֶל כְּפוֹת תָּמַר בְּתוֹךְ סִיְרָה חוֹתֶרֶת
וְעַם כָּל הַשִּׁירִים וְעַם אֶהְבוֹתִי.

בְּאֶרֶץ הַכְּנָרֶת, בְּצֶל כְּפוֹת תָּמַר...

בְּצֶל כְּפוֹת תָּמַר, בְּאֶרֶץ הַכְּנָרֶת,
הָיָה לִי אוֹר וְשִׁמְשׁ תּוֹעֲפּוֹת,
הַבֶּקֶר שָׁם נִשְׁאָר, זָהָב נֶגַע בְּדֶרֶךְ
וְנִשְׁמָתִי חָלְמָה אֶת שְׁעֵינִי צוֹפּוֹת.
הַבֶּקֶר שָׁם נִשְׁאָר, זָהָב נֶגַע בְּדֶרֶךְ
וְנִשְׁמָתִי חָלְמָה אֶת שְׁעֵינִי צוֹפּוֹת.

בְּאֶרֶץ הַכְּנָרֶת, בְּצֶל כְּפוֹת תָּמַר
הוֹסַפְתִּי לְשִׁנּוֹתֵי שָׁנִים לְאִין מִסָּפֵר.
בְּאֶרֶץ הַכְּנָרֶת בְּצֶל כְּפוֹת תָּמַר.

בְּתוֹךְ סִיְרָה קִטְנָה, בְּאֶרֶץ הַכְּנָרֶת,
חֲתַרְתִּי עִם שְׁאֵהָבָה נֶפֶשִׁי,
בְּשֶׁעַר אֶרְמוֹנָה, רָחַל הַמְשׁוֹרֶרֶת
זְמְרָה לִי נְגוּנִים כְּדוֹכִיפֶת חֶפְשִׁית.

בצל כפות תמר

מילים: דודו ברק, לחן: מוני אמריליו

זאת קוֹחַתְךָ
דַּמְתָּה לַתָּמַר...

(שיר השירים 5, 5)

חרוב

החרוב הוא עץ ירוק-עד. נופו רחב ועגול והוא מצוי באזורים רבים בארץ-ישראל ובהם הגליל והרי ירושלים. ייתכן ששמו של העץ ניתן לו בזכות פריו, הדומה לחרב. החרוב פורח בסתיו ופריו מבשיל בקיץ. אורכו של הפרי יכול להגיע ל-20 ס"מ, ובתוכו 10 עד 15 זרעים. כל הזרעים, הקרויים גרה, שווים במשקלם (0.2 גרם), ובזכות כך היו בימי קדם מידת משקל אוניברסלית לשקילת אבנים יקרות (קראט). פרי החרוב מתוק ומפיקים ממנו דבש, ממתקים, תחליף לקפה ותכשירי רפואה. החרוב אינו מוזכר בתנ"ך, אך מופיע פעמים רבות בתלמוד ובמדרשים.

חרוב זה - משעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו, שבעים שנה.

חוני המעגל פעם אחת היה מהלך בדרך. ראה אדם אחד שהוא נוטע חרוב. אמר לו: זה לכמה שנים טוען פירות? אמר לו: לשבעים שנה. אמר לו: כלום ברי לך שתחיה שבעים שנה ותאכל ממנו? אמר לו: אני מצאתי את העולם בחרובים. כשם שנטעו אבותי לי - כך אטע אני לבני.

ע"פ התלמוד, מסכת תענית דף כג, עמ' א

שקד (שקדייה)

עצי השקד ניטעו במקומות רביים בארץ, בעיקר בחורשות הגליל, בכרמל ובהרי יהודה. השקד הוא עץ קטן, נמוך קומה, אך שורשיו עמוקים ומאפשרים לו להתפתח באזורים שאין בהם גשמים רבים. עלי השקד נושרים בסתיו. הוא פורח בפריחתו הלבנה בדרך כלל בחודשים ינואר ופברואר, ומבשר את בוא האביב משום שהוא הראשון הפורח בכל עצי הפרי. פריו של עץ השקד הוא בית גלעין שעיר ובעל קליפה קשה. אנו נוהגים לאכול את הזרע שבתוך הגלעין.

בְּשָׁעָה טוֹבָה
הַמְשָׁכִיחָה כָּל צֶעֶר.

אֶךְ מִי עֵינֵי נָשֵׁר לוֹ וַיִּרְאֵנוּ
וַיְמִי לֵב חָכָם לוֹ וַיִּכְרְנוּ
מִי לֹא יִטְעֶה מִי לֹא יִשְׁגָּה?
מִי יִפְתַּח לוֹ דֶּלֶת?

בְּאַרְץ אֱהָבָתִי...

בארץ אהבתי השקד פורח
מילים: לאה גולדברג
לחן: מוני אמריליו

בְּאַרְץ אֱהָבָתִי הַשָּׁקֵד פּוֹרֵחַ
בְּאַרְץ אֱהָבָתִי מַחֲכִים לְאוֹרֵחַ.
שִׁבְעַת עֲלָמוֹת,
שִׁבְעַת אֲמָהוֹת,
שִׁבְעַת כָּלוֹת בְּשָׁעַר.
שִׁבְעַת עֲלָמוֹת
שִׁבְעַת כָּלוֹת בְּשָׁעַר.

בְּאַרְץ אֱהָבָתִי עַל הַצְּרִיחַ דָּגָל
אֶל אֶרֶץ אֱהָבָתִי יְבוֹא עוֹלֵה־דָּגָל.
בְּשָׁעָה טוֹבָה,
בְּשָׁעָה בְּרוּכָה
הַמְשָׁכִיחָה כָּל צֶעֶר.

אילני הסרק

חוקרי ארץ-ישראל סבורים שלפני מאות ואלפי שנים הייתה הארץ מיוערת, אך האדם לא ידע לשמור על היער. מלחמות וכיבושים הביאו להשמדת היער, והאש כילתה את הארזים, את הברושים, את אלוני הבשן ואת שאר העצים שנתברכה בהם ארץ-ישראל. בעת ההתנחלות בארץ הבינו בני ישראל את חשיבות העץ ונטעו עצים סביב השדות. היער שימש מקום מרעה וכן מקור לייצור דבש. עצי היער שימשו גם להסקה.

אורן

אורן הוא סוג של עץ מחטני ירוק-עד ממשפחת האורניים. מקובל לדבר על כ-115 מינים של עצי אורן, אך יש מקורות שבהם נמנים 105 עד 125 מינים.

וְהֵלֵב עוֹדוֹ פָּרוּעַ
כַּעֲנַף לוֹלֵין בְּרוּחַ
וַיַּחְזֹקוּ תָמִים וְאֲנוּשִׁים...
כִּי גָמָה קִטְנָה שֶׁל יֶלֶד
כָּבֵד חֲרָשָׁה קִמְטִים בְּתִכְלֶת
וְנוֹתְרָה הָרוּחַ הַחֲפָשִׁית...

בֵּין עֲצֵי הָאֲרֶז מוֹל הַיָּם
צְפוּרִים שְׁבוּת מְקִיץ חֹם
עִם הַשֶּׁמֶשׁ וְהָרוּחַ
לְבָבִי שׁוֹב לֹא יָנוּחַ
וְאֲנִי - אֲנִי עוֹדֵנִי שָׁם...
מִבְקֶשֶׁת גֹּן שֶׁל שֶׁקֶט
צֶל שֶׁל אֶהְבָּה חוֹמָקֶת
בֵּין עֲצֵי הָאֲרֶז מוֹל הַיָּם...

בין עצי האורן מול הים

מילים: איזי מן

לחן: נחום היימן

בֵּין עֲצֵי הָאֲרֶז מוֹל הַיָּם
הַדְּרוּרִים נוֹלְדוּ לְמַעוֹפָם
מִשְׁרָשִׁי הַסֵּלַע קִמְתִּי
לְצִמְרֶת שְׁחֻלְמָתִי
וְהֵצֵל שׁוֹרֵט, הוֹלֵךְ וְקָם...
וּבֵין מְחֻטִּים בַּחֲרָשׁ
רָצָתִי כְּמוֹ מַכַּת סַחַרְחָרֶת
וְאֵת יְלָדוֹתִי הִחְבֵּאתִי שָׁם...

בֵּין עֲצֵי הָאֲרֶז בְּכַרְמֶל
שָׁם אֶהְבֵּתִי הוֹתִירָה צֶל
אֶת קוֹלָהּ אֲנִי שׁוֹמֵעֶת
וְלִבִּי יוֹצֵא מִדַּעַת
בָּא הָרוּחַ, שֶׁר וּמַחֲלֵל...
לְבָבָה הַחֹם עוֹד נָח עַל
חֻלְקִים בְּשִׁפְתַּת הַנַּחַל
וְהֵצֵל רוֹקֵד כְּמֵהֵתֵל...

בֵּין עֲצֵי הָאֲרֶז הַיִּשְׁיִשִּׁים
שִׁבְתִּי אֶל שְׁאֶהְבָּה נִפְשִׁי

ברוש

עץ ירוק-עד, אחד הנפוצים בחורשות קק"ל. הברוש אינו גדל בר בארץ אלא משמש עץ יער, עץ נוי, ולחסימת רוח, בגדר חיה. אף שהוא עץ סרק מאכל, עליו ופירותיו משמשים למרפא. הברושים שימשו, כארזי הלבנון, לבניית בית-המקדש, ועל תושבי צור מסופר שבנו מהם אניות. הברוש מסמל יציבות וחוסן: "קומת אַרְזֵיו מִבְּחוֹר בְּרִשְׁיו" (מלכים ב יט כג)

וְאֲנִי רֵאִיתִי בְרוֹשׁ שְׁנָצַב בְּתוֹךְ שָׂדֶה מוֹל פְּנֵי הַשָּׁמֶשׁ
שְׁנָצַב בְּתוֹךְ שָׂדֶה מוֹל פְּנֵי הַשָּׁמֶשׁ
בְּחֻמְסִין, בְּקֶרֶה אֶל מוֹל פְּנֵי הַסַּעְרָה.
אֶל מוֹל פְּנֵי הַסַּעְרָה.

עַל צִדּוֹ נָטָה הַבְּרוֹשׁ לֹא נִשְׁבֵּר אֶת צִמְרָתוֹ הֶרְפִּין עַד עֶשֶׂב.
לֹא נִשְׁבֵּר אֶת צִמְרָתוֹ הֶרְפִּין עַד עֶשֶׂב.
וְהֵנָּה, מוֹל הַיָּם קֶם הַבְּרוֹשׁ יִרְק וְרֹם.
קֶם הַבְּרוֹשׁ יִרְק וְרֹם.

הֵנָּה בְרוֹשׁ, לְבַדּוֹ...

הֵנָּה בְרוֹשׁ, לְבַדּוֹ
מוֹל אֵשׁ וּמַיִם.
הֵנָּה בְרוֹשׁ, לְבַדּוֹ
עַד הַשָּׁמַיִם.

ברוש

מילים: אהוד מנור
לחן: אריאל זילבר

איקליפטוס

איקליפטוס הוא שם סוג מגוון של עץ ירוק-עד, המונה כ-700 מיני עצים שמוצאם בעיקר באוסטרליה. מינים שונים של העץ ניטעו בהצלחה במקומות רבים בעולם ובהם ארץ-ישראל, ובה היה לו תפקיד חשוב בייבוש הביצות - המקור העיקרי למחלת הקדחת. רבבות שתילי איקליפטוס הובאו לארץ וניטעו באזורים הנגועים. ב-1888 ניטעו בפתח תקווה, אז מושבה צעירה בת עשר שנים, 60,000 איקליפטוסים לשם ייבוש הביצות. עוד מיליוני עצי איקליפטוס ניטעו בחדרה, בראשון לציון, בראש פינה, במזכרת בתיה ובעוד עשרות מקומות. ואולם בשנת 1921 הופסקו הנטיעות, לאחר שהיערנים הגיעו למסקנה שהאיקליפטוסים אינם מסייעים היטב בייבוש הביצות, ומאחר שהם צורכים כמויות עצומות של מים הם אף פוגעים מאוד בפוריות האדמה. מכיוון שעץ האיקליפטוס אפיין את ההתיישבות היהודית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20, כינו אותו הערבים "סג'רת אל יהוד" - עץ היהודים.

תִּפְקְדָנוּ שׁוֹב, אֶךְ שָׁנָה תִּנְקֶךְ -
תַּעֲמֹד מִשְׁתָּאָה, תִּבְּטִי:
לְמָרוֹם כָּאֵז כְּמֵה הַנוֹף,
וְנוֹהֵר כָּאֵז, וּמִרְטִיט.

לֹא אַחַת רָאִיתִי: הַנוֹף הַקָּרֵדִם
וְהוֹרֵד וְנִנְעֵץ בְּשָׂאָר;
מְעוֹלָל בְּעֶפֶר הוּא שְׂרוּעַ דָּם -
זֶה הַנוֹף הַמִּרְטִיט, הַנוֹהֵר.

איקליפטוס

מילים: רחל

לחן: שמואל הרולד

הַשְׂרִיד הֵיטוֹם מִזְדַּקֵּר נוֹגוֹת
מִיָּתֶר וְעִירֵם מִכָּל.
וְתִמִּיד נִדְמָה: הַפַּעַם הַזֹּאת
לֹא יִשְׁכַּח הָעֵץ, לֹא יִמְחַל...

המשוררת רחל כתבה שירים רבים על נופי הכנרת - בהם האיקליפטוסים שניטעו על חופי הכנרת וגדות הירדן והיו מאז ראשית ההתיישבות לסמל של האזור.

וגם...

אָרֶז - עץ בעל מספר מינים: ארז הלבנון, ארז אטלנטי, ארז הימלאי. בלוחות הארז ובקורותיו השתמשו לקירוי ולציפוי קירות (גם בבית המקדש).

אֱלֹה - עץ יער שמיניו המפורסמים הם: אלה ארצישראלית, אלה אטלנטית, אלת המסטיק. האלה נחשבה לעץ קדוש, ולכן נקברו עצמותיהם של שאול המלך ובניו תחת עץ אלה. יהושע בן-נון הקים תחת האלה אבן גדולה לעדות על הברית בין עם ישראל לה'.

אֶלון - עץ חסון ומאריך ימים שהיה מהנפוצים בעצי הארץ. מחורשות האלונים נותרו מעטות בלבד. בתנ"ך מוזכר אֶלון בְּכוֹת, שתחתיו היה נהוג להספיד מנהיגים.

תפילה לעץ כי יעשה פרי

אנא האל, העושה והיוצר והבורא והמאציל עולמות העליונים, ובצורתם ובצביונם בראת דגמתן על הארץ מתחת, כלם בחכמה עשית: עליונים למעלה ותחתונים למטה לחבר את האהל להיות אחד, ואילנות ודשאים מן האדמה הצמחת, בקומתם ובצביונם של מעלה, להודיע לבני האדם חכמה ותבונה בהמה, להשיג בנעלמים. ופקדת עליהם במשמרת מלאכיה הקדושים והממנים והמשטרים להגדילם ולהצמיחם ועלימו תטף שפע וכוח מצוותיה העליונות. ויעש פרי תבואה וכל עץ פרי עושה למינו ומפרי מעשיך תשבע הארץ, לאכל מפריה ולשבע מטובה. להחיות בהם נפש כל חי מן הכוח הרוחני אשר בהם, מפרי פי מלאכיה הקדושים הנוטרים את פריו וממנו פריך נמצא, שכר פרי הבטן להחיות ולזון את הגוף, והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. וזה היום תחלת מעשיך להחגיטה ולחדשה, איש יביא בפרי עושה פרי למינהו כי בן ימלאו ימי החנוטים לפרות האילן העליון, עץ החיים אשר בתוך הגן, ועשה פרי למעלה.

ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואליהי אבותינו, שבכח סגלת אכילת הפרות שנאכל ונברך עליהם עתה ואשר נהנה בסוד שרשיהם העליונים אשר המה תלויים בהם להשפיע עליהם שפע רצון וברכה ונדבה, וגם הממנים והמשטרים עליהם יתמלאו מעוז שפע הודם לשוב שנית להגדילם ולהצמיחם מראשית השנה ועד אחרית השנה לטובה ולברכה לחיים טובים ולשלום.

ספר חמדת ימים

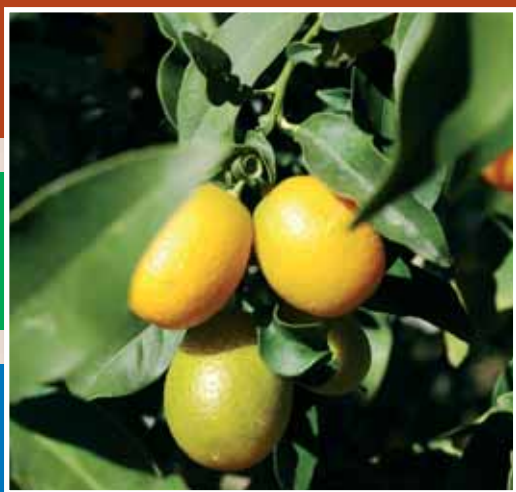

תפילת הנוסעים אל"ו בשבט

מה רבו מעשיך ה', כלם בחכמה עשית. עליונים ותחתונים, בריות וצמחים וכל יציר נוצר. וגן עדן מקדם נטעת, ואילנות ודשאים הצמחת בצביונם וחביונם. ובראת אדם מן האדמה, ותחונגהו בינה והשכל לעבדה ולשמרה, לאכל מפריה ולשבע מטובה, להחיות נפש כל חי. והיה פרי הארץ למאכל ולמחיה, ועלהו לתרופה ולעידון ולענוג, יוסיפו כוח ועצמה ירבו. וזמן חניטה והתחדשות קבעת, קץ ותכלית נטיעות שנה בשנה. זה היום ט"ו בשבט, ראש השנה לאילן.

ובכן, יהיה רצון מלפניך שתחדש עלינו את שנת הנטעים הזאת, הבאה עלינו לטובה. תן טל ומטר בעתו, וצוה יורה ומלקוש בזמנו. והשפע עלינו שפע גשמי ברכה, רצון ונדבה על-פני האדמה, אם כל חי. תלמיה רוח, נחת גדוהיה. וכל אילן ואילן, וכל עץ וכל שתיל, וכל צמח וכל נטע, וכל פרי וכל שיח, העומדים לפניך היום בתפלה. רצה נא עתירתם וקבל הגיגם, ופקדתם לחיים ולבריאות. הנב תנובתם, דשנם והפריחם. היום תאמצם, היום תגדלם. יציצו גם פריחיו סלה. ושמור עליהם מכל משמר, מראשית השנה ועד אחרית השנה, הושע נא זית מנשל, הושע נא כרם מתולעת, מגד מצלצל, פרות משדפון הושע נא. וביום זכרון מטעים זה, זכור ופקוד לטובה ולברכה את כל עמך בית ישראל, ותחזקנה ידי כל אחינו המחוננים עפרות ארצנו באשר הם שם. כי האדם עץ השדה...

מאת: הרב מרדכי הכהן

הכו שורשים עמוק עמוק בחולדיתו

ילדי ישראל היקרים!

הנה אתם מקבלים כל אחד תעודה האומרת כי נטעו על שמו עץ בארץ-ישראל. הידעתם, יקרים, מה זאת אומרת? באים אתם מארצות ראוקות ששם העצים מרובים, יערות עבותים עומדים מעולם ויש שהאדם נאבק עם האילן על הקרקע... לא כן בארץ-ישראל, שממנה מרובה מציאה. פה העץ נדיר, האילן יקר, ומה שמאים אנו על כל שנטענו.

בעמל רב, בסבלנות יתרה מחכים אנו עד שנצכה לראות אותו גדול. כל עץ ועץ מציטרף למשבין.

כמוכם כאותם העצים אתם אנו - יקרים, יקרים מאוד, ואנו תולים בכם הרבה תקוות. תקוותנו שתכו שורשים עמוק-עמוק בחולדית ולא תציצו אתכם שום רח שבועות ממקומכם. תאמרו יפה-יפה כל גוש אדמה שנאמץ בין שורשיכם - ולא תעקרו לעולם!

שאל טשרניחובסקי

הדברים נכתבו בשנת חייו האחרונה, 1943

לא אהבך, לא, לא!
הוא לא ראה לאחורית,
כל עמלו אך לו.

אשר בך לא נטע אילן
ולא שלח בו מי סילון,
לא הישיר מעגית-
הוא לא אהב אותך! ארצי,

תפילות הנוסעים על אדמת ישראל

אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים
 בּוֹנֵה צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם
 וּמְכַוֵּן מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל,
 רְצֵה יי אֶרְצֶךָ
 וְהַשְׁפַּע עָלֶיהָ מְטוֹב חֲסִדָּךָ.
 תֵּן טַל לְבָרְכָהּ
 וְגִשְׁמֵי רֶצוֹן הוֹרֵד בְּעֵתָם
 לְרוּחוֹת הָרִי יִשְׂרָאֵל וְעַמְּקֶיהָ
 וּלְהַשְׁקוֹת בָּהֶם כָּל צָמַח וְעֵץ.
 וּנְטִיעוֹת אֶלֶּה,
 אֲשֶׁר אֲנַחֲנוּ נוֹטְעִים לְפָנֶיךָ הַיּוֹם
 ב.....(שם מקום הנטיעה)
 הַעֲמֵק שְׂרִישֵׁיהֶם וְגִדְל פֹּאֲרָם
 לְמַעַן יִפְרְחוּ לְרֶצוֹן
 בְּתוֹךְ שְׂאֵר עַצֵּי יִשְׂרָאֵל
 לְבָרְכָהּ וּלְתַפְאָרָה.
 וְחֲזֵק יְדֵי כָל אֲחִינוּ
 הָעַמִּלִּים בַּעֲבוּדַת אֲדָמַת הַקֹּדֶשׁ
 וּבְהַפְרַחַת שְׂמֻמָּתָהּ.
 בָּרוּךְ יי חֵילָם
 וּפְעֵל יָדָם תִּרְצֶה.
 הַשְׁקִיפָה מִמַּעַן קֹדֶשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם
 וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
 וְאֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לָנוּ
 כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ.
 אָמֵן.

מאת: הרב בן ציון חי עוזיאל

לאחר הברכה ניגשים למעשה הנטיעה

איך נוטעים?

2

כעת נכניס את השתיל לתוך הגומה המיועדת לו. צריך לוודא שגודל הגומה מספיק כדי לקלוט את השתיל ואת האדמה שמקיפה אותו. אם הגומה אינה די עמוקה או רחבה, אפשר להעמיק אותה ולהרחיב אותה עד לגודל הרצוי. כעת יש לאחוז את גוש האדמה הצמוד לשתיל בשתי ידיים, להניח אותו באמצע הגומה - ולייצב. לאחר מכן צריך לגרוף בידיים אדמה תחוחה ולהצמיד אותה לשתיל.

1

תחילה יש להכין את השתיל לנטיעה. השתיל שניטע הוא בן שנה, ומשום כך הוא רך ורגיש - ממש כמו תינוק. כדי להכינו לנטיעה צריך לקרוע את שקית הפלסטיק העוטפת אותו (אנא, אל תשליכו את השקית על האדמה - אלא זרקו אותה לפח אשפה סמוך או לריכוז הפסולת באתר הנטיעות). חשוב להקפיד שגוש האדמה המגן על שורשי השתיל לא יתפורר, וששורשיו של העץ לא ייחשפו לשמש ולרוח.

4

השלמת מילוי הגומה. כעת, לאחר שהשתיל נמצא באדמה ומהודק, צריך ליצור סביבו תלולית קטנה של אדמה.

3

השלב הבא הוא שלב ההידוק. מטרת הפעולה הזאת להגביר את אחיזת השתיל בקרקע ואת אחיזת הקרקע בשתיל הרך. גם כאן צריך להיעזר בשתי הידיים. אם האדמה רטובה, אפשר להדק בקלילות. אם האדמה יבשה - צריך להדק חזק יותר.

הנה נטעתי עץ...

הנה נטעתי עץ
נתתי בו חיים ונשמה
הנה נטעתי עץ -
ועכשו תחבק אותו אמא אדמה.

נטעתי עץ בשתי ידים
הוא ממש כמו ילד
יום יבוא - יגע בקצה שמים
וינפנף לתכלת...

נטעתי עץ - שיעמיק השורש
ושיגדל לגבה
ועם שבניו יצמח לייער ולחדש
יהיה עלינו שמשיה וכובע.

נטעתי עץ. רק עץ אחד...
רק נטע...
רק שתיל...
ויהיו צמרת ואמיר ובד
ולפתע
כמו חליל
ישירו רוח והצפרים
ישירו לי שיר השירים.

נטעתי עץ בשתי ידים
לשמש, לרוח, לאדמה
ולרקיע.
נטעתי עץ לחסד השמים
ולימי הנחמה
אז תנו לו להרחיב את ענפיו
ולהגביה...

איזי מן

ככה שותלים שתיל

קצת חופרים במעדר,
לא לאט ולא מהר.
מחזיקים בשתיל ישר,
הכי ישר שרק אפשר,
מכסים מעט בחול,
מהדקים וזה הכל.
עץ חדש נולד
איזה מזל.
נשקה אותו מיד
שיצמח ויגדל.
בואו, מי רוצה לשתל?
כאן חופרים גמה בחול,
מחזיקים בשתיל נמוך,
ישר! ישר ולא והפוך!
מכסים באדמה,
זהו, זאת כל ההכמה.
עץ חדש נולד
איזה מזל.
נשקה אותו מיד
שיצמח ויגדל.

לאה נאור

הענפים

ג'אזאיו של ט"ו בשבט

ט"ו בשבט שימש בימי בית המקדש תאריך בעל אופי כלכלי, שבו נקבע שיעור המעשר שהוטל על החקלאים להעביר למשרתי הקודש. רחוק מארץ-ישראל, בגולה, איבד ט"ו בשבט את טעמו והיה יום חסר משמעות ליהודים. אך בזכות הגעגועים הרבים לאדמת הארץ הפך ט"ו בשבט ליום שבו הם הביעו את כמיהתם וכיסופיהם לארץ-ישראל, בעיקר באמצעות אכילת מיני פירות מפירותיה של ארץ-ישראל - מרביתם, כמובן, מיובשים - גם משום שבימי אמצע החורף הפירות בארץ אינם מבשילים וגם בשל המרחק הרב. כך זכה ט"ו בשבט - יום שבמקורו היה בעל משמעות לעובדי אדמה - ליום של חג בעבור יהודי הגולה. הם קבעו שאסור לקבוע בו תענית ציבור או לומר תחנון - ממש כמו ביום חג.

יער האלונים

בט"ו בשבט תש"ט ניטע יער המגינים בדרך ירושלים לזכר הנופלים בהגנה על ירושלים ועל הדרך אליה במלחמת העצמאות. ראש הממשלה הראשון, דוד בן גוריון, אמר בטקס הנטיעה: "מכל המעשים המבורכים שאנחנו עושים בארץ הזאת אינני יודע אם יש מפעל פורה יותר ואשר תוצאותיו כה מועילות כנטיעת העצים...". ילדות לבושות בלבן הגישו לראש הממשלה את השתיל הראשון ומסרו לו את מגילת הנטיעה, שבה נכתב: "ביום חמישה עשר בשבט, ראש השנה לאילנות, בו קראה קרן קימת לישראל חג ומועד מימים ימימה... גם אנחנו, ילדי ישראל בבתי-הספר, העובדים בהדרכת מורינו ומחנכינו את עבודת העם לגאולת אדמת המולדת, באנו להגיש את מגילת הברית הזאת לידך... ויהי רצון מאת צור ישראל שנזכה להשלים את מפעלנו הגדול...". לאחר קריאת המגילה ניטעו העצים הראשונים. באותו יום שבו ניטע יער המגינים, "נולדה" בירושלים הכנסת הראשונה, וחבריה ניטעו עצים בירושלים. העצים שניטעו במקומות אחרים בארץ בט"ו בשבט הראשון לעצמאות ישראל סימלו את תקומת עם ישראל ואת החזרה למולדת. יער המגינים נמצא בפרוזדור ירושלים ומשתרע על פני שטח של 3,500 דונם.

כל כך דואלים...

בשתי ידי שתיל של עץ - ארץ ירושלמי... או אלון... או כליל החרש... • והגשם יורד עלי כמו תמיד בשבט, ועננים רצים למעלה בסחרחרת • השמש מציצה לרגע ונעלמת, אבל מכאן והלאה היא רודפת אחרי החרף • ועוד מעט אטמן את השתיל הרך הזה בתוך גמה של אמא אדמה • ואחר כך - - - אחר כך, מה? • נכון, אביב ירח עליו, ואחר כך ימים של קיץ ותמוז ואב וסתו... • ושוב ארבע עונות תחלפנה מעלינו ונצמיחו ונשירו את עליו • ואני אחזר הביתה - ואגדל... ואגדל... ואלף לצבא... ויהיה לי ילד... • ואזכר שכאשר מדברים על עצי היער והארץ הפורחת - גם לי יש איזה חלק ••

אבל האם - נגיד בעוד שנה... אולי בעוד חמש... אולי בכלל בזקנתי... • האם, כאשר אבוא לכאן, העץ הזה - העץ שלי - בכלל יזכר אותי • האם הוא יזהה אותי - הרי בסך-הכל הייתי נער • ועכשו העץ שלי הוא עץ חיים גדול, ומרב עצים כבר לא רואים אותו ביער • האם, אולי בדמדומי הערב בלי שאף אחד יראה... בלי שאף אחד ישמע... • הוא יספר לי מה עבר עליו, ואיך הוא נאבק להשאיר על-פני האדמה • וילחש לי את ספור חייו מאז ט"ו בשבט, כאשר טמנתי אותו על הגבעה • ואיך צמח... ואיך באו אחר כך הצפרים... - - - וכך ומשיך ויזכר בבקר הנטיעה • ואני אקשיב לו כשיספר איך גדל ואיך הרגיש כמו חיל במשמר מול הרוח והחולות הנודדים • ואיך הוא התבגר... ואיך בימי השמש באים לבקר אותו בתי-הספר וגני הילדים... • והוא יזכיר לי את השלג הכבד ואחר כך את אותם ימי השרב המצמיא... • ובכלל, איך עברה עליו שלכת ואחר כך עמד רועד אבל צמח והתחזק בזכות הסערות והגשמים • וכן, הוא נשם את עשן המלחמות וכל כך ממשיך לקוות שתבוא אליו היונה הלבנה • וכשהארץ סביב עוד רועשת ורוגשת - המשיך לקוות ולהתפלל שנה אחר שנה - - - • ואני מקשיב לו, לעץ שלי, העץ שנטעתי בט"ו בשבט בשתי ידי • ונדמה לי שאני שומע ממנו לא רק את תולדות הארץ - אלא את ספור חיי • הרי האדם עץ השדה, ועץ השדה הזה - עץ היער והחרש - הוא כמו אדם • ואני בוכה כשהוא נשבר ברוח... ואני עצוב כאשר עץ כמוהו נופל או נגדע... • ובעיני דמעות, ומבלבו השרף - כאלו גם לו יש נפש, כאלו בגזעו וענפיו לא מים אלא דם... • לשנינו יש ימי צמיחה ויש עונות של שלכת בלב... • לשנינו געגועים ותקוות... • ושנינו, בכלל, מחברים בשרשים אל העבר והעתיד, ולשנינו זכרונות ואהבות • ובעצם, שנינו כאן, יחד, על האדמה הזאת - יחד אנחנו לא לבד • ובינינו מחברת תמיד קרן קימת. והקרן קימת לעד • לשנינו יש רגעים יפים של שמחה ואור ורגעים קשים וכואבים של צער ושל צל • ומכל פנה שמביטים עלינו... מכל זווית שרק נבחר להסתכל... • אנחנו שנינו חלק מהנוף הזה - הירק, החום והכחל של ארץ-ישראל ••

איזי מן

186 באדמת ישראל

בשיחת טלפון של האסטרונוט הישראלי הראשון, אלוף-משנה אילן רמון, עם ראש הממשלה, קרא רמון - מתוך מעבורת החלל קולומביה - "לכל יהודי העולם לנטוע עץ בארץ-ישראל בשנה הקרובה. אני רוצה לראות לפחות עוד 13 או 14 מיליון עצים נטועים בארץ-ישראל בשנה הבאה, ביום השנה לשיגור המעבורת".

יום לפני שאמר את הדברים האלה נטעה קרן קימת לישראל 13 עצים לכבודו של אילן רמון בפארק עצמאות ארצות-הברית, סמוך לאנדרטה שהוקמה לזכר האסטרונוטים שניספו בעת שיגור מעבורת החלל צ'לנג'ר (ינואר 1986).

כידוע, אילן רמון ז"ל לא זכה לשוב לכדור הארץ ולמדינת ישראל. ב-1 בפברואר 2003, כאשר מעבורת החלל קולומביה הייתה בדרכה לנחיתה בכדור הארץ, אירע האסון. המעבורת התרסקה בחלל וכל ששת חברי המשלחת נהרגו.

קרן קימת לישראל בחרה למלא את חזונו של רמון - שהיה לצוואתו - "טעו עץ באדמת ישראל". בהודעת האבל שפרסמה המנהיגות העולמית של קרן קימת לישראל נאמר: "אין דרך הולמת יותר לכבד את הישגיו ואישיותו היוצאים מן הכלל של אילן מאשר להיענות לתביעה שהציב בפנינו, בעודו חג סביב

כדור הארץ". מפעל ההנצחה המרכזי הוא ביער חדרה, אחד היערות הראשונים שנטעה קרן קימת לישראל, ובו - ברוח המשימה הבין-לאומית שרמון היה שותף בה - עצי יער מכל היבשות ומכל חלקי תבל. אגף החינוך והנוער הנפיק בול המנציח את אילן רמון, שראה מלמעלה את משמעותו של עץ בארץ-ישראל.

על הוא מתנה נהדרת

אחרי שהענקנו לחברים ולקרובי המשפחה ספרים ומשחקים ושאר מתנות, אפשר לתת מתנה נהדרת - גם, ובעיקר, לארץ. אפשר לתת עץ במתנה. תמורת סכום סמלי תיטע קרן קימת לישראל עץ באחד היערות ואתרי הנטיעה על שמו של מקבל המתנה, והוא יקבל תעודה מהודרת. אפשר גם לרשום חברים וקרובים ליום הולדת, לבר מצווה או בת מצווה, לסיום הלימודים ולכל שמחה אחרת - בספר הזהב של קרן קימת או בספר הילד. הרישום בספרי הכבוד של קרן קימת לישראל הוא תעודת כבוד למעניק ולמקבל - וכמובן תרומה לארץ ולעתידה: ליערות ולפארקים שקרן קימת לישראל נוטעת ומטפחת, לנחלים שהיא משמרת ומצילה ולמאגרי המים שהיא בונה.

ניגון העשבים

דע כי כל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד, לפי העשבים ולפי המקום שהוא רועה שם, כי כל עשב ועשב יש לו שירה, ומשירת העשבים נעשה ניגון של רועה.

אם הייתי זוכה לשמוע את קול השירות והתשבחות של העשבים, איך כל עשב ועשב אומר שירה לשם יתברך, בלי תמיהה ובלי שום מחשבות זרות, ואינם מצפים לשום תשלום גמול! כמה יפה ונאה כששומעין השירה שלהם! וטוב מאוד ביניהם לעבוד את ה' ביראה.

תיכף כשהאדם מתעורר להשתוקק לארץ-ישראל, אזי - כפי התעוררותו ותשוקתו - נמשכת עליו הארה מקדושת ארץ-ישראל...

ר' נחמן מברסלב

דע לך שכל רועה ורועה

יש לו גגון מיוחד

משלו

דע לך

שכל עשב

יש לו שירה מיוחדת

משלו

ומשירת העשבים

נעשה גגון

של רועה

כמה יפה

כמה יפה

כמה יפה ונאה

כששומעים השירה

שלהם

טוב מאד

להתפלל ביניהם

ובשמחה לעבד

את השם

ומשירת העשבים

מתמלא הלב

ומשתוקק

וכשהלב

מן השירה מתמלא

ומשתוקק

אל ארץ ישראל

אור גדול

אז נמשך והולך

מקדשתה של הארץ

עליו

ומשירת העשבים

נעשה גגון

של הלב.

נעמי שמר, על-פי ר' נחמן מברסלב

סעודת ט"ו בשבט

המקובלים בצפת של המאה ה־17 הפכו את ט"ו בשבט ליום של חג. חכמי הקבלה קבעו בו סעודה, שבה נאכלו פירות הארץ המגוונים. הם ראו בפירות סמלים לסודות תורת הקבלה. בסעודה נהגו לערוך סדר, דומה לסדר פסח, שתו יין לבן ואדום ואכלו מפירות הארץ בתפילה. תיאור הסדר - "סדר ליל שמחת האילנות" - מופיע בספר חמדת ימים, שיצא לאור בשנת 1763. הספר הופץ בין קהילות רבות, ובתוך שלושים שנה הודפס שבע פעמים. במיוחד נתפשט סדר הסעודה והלימוד לחמישה־עשר בשבט בכל קהילות ישראל באיטליה, בטורקיה, בארצות־הבלקן ובכל ארצות־המזרח - מבוכארה שבמרכז אסיה עד מארוקו שבצפון אפריקה ועד הודו. הפרק שעוסק בסדר ט"ו בשבט נדפס בשלושים ואחת מהדורות בספר אחר, פרי עץ הדר, וראה אור בבתי דפוס ברחבי העולם היהודי.

לסדר ליל החג הסבו סביב שולחנות ערוכים, מקושטים בפרחים ובענפי הדס, ועליהם שלושים מיני פירות ויין. היין הלבן סימל את השלכת ואת תרדמת החורף, והאדום - את התעוררות הטבע ואת לבלובי הפריחה. המסובים נהגו ללמוד על הפירות מתוך התורה, התלמוד וספר הזוהר, והיו אומרים תפילות מיוחדות לשלום האילנות. מנהג אכילת הפירות, זכר לפירות ארץ־ישראל ולקשר אל הארץ, התפשט מאז לכל קהילות ישראל וסייע בשמירת קשר הגעגועים בין עם ישראל לארץ־ישראל. גם כיום רבים נוהגים לקיים את סדר ט"ו בשבט ולקרוא ב"הגדה" בת ימינו.

סדר ט"ו בשבט

"הנרות דולקים, השולחנות מכוסים במפות לבנות, עטורים בענפי הדסים, פרחים וצמחים, ומבושמים במי ורדים. ועל השולחנות - כדי יין משני סוגים: יין אדום ויין לבן. לאחר לימוד תורה מוזגים כוס ראשונה של ארבע כוסות מיין שכולו לבן. מביאים לפני המסובים חיטה (עוגות), זית, תמרים וענבים.

מברכים על הפרי ועל היין ונהנים...

לאחר מכן מוזגים כוס שנייה של ארבע כוסות - קצת מן היין האדום ורוב הכוס מן היין הלבן. מביאים לפני המסובים תאנה, רימון, אתרוג ותפוח...

מוזגים כוס שלישית - חצייה יין לבן וחצייה יין אדום. מביאים אגוזים, שקדים, חרובים ואגסים.

המסובים לומדים תורה, ואחר כך מרימים את הכוס השלישית ושותים לשנה טובה, שנת ברכה, פרי ותנובה.

לבסוף מוזגים כוס רביעית - יין אדום מעורב במעט יין לבן, ומביאים קינוחים לשולחן, ורוקדים ומזמרים..."

ט"ו בשבט - גם יום ההולדת של הכנסת

הבחירות הראשונות לכנסת, או כפי שנקראה בתחילה האסיפה המכוננת, היו ב־25 בינואר 1949. ישיבתה הראשונה של האספה המכוננת הייתה בירושלים, בבניין הסוכנות, בט"ו בשבט תש"ט, 14 בפברואר 1949 - חג האילנות. לכבוד האירוע כתב המשורר נתן אלתרמן את השיר עם כנסת ראשונה:

שוב יהי יום־אָבִיב, יום תְּמורות ופְּליאות.	תִּכְנֶס אֶל הַיֵּכָל הַכְּנֶסֶת,
בְּאֵוִיר יִשְׁתַּבֵּב רֵיחַ מְנָתָה.	תִּרְקֹד קֶצֶת עַל פְּנֵי פְּטִישׁוֹ שֶׁל הַיּוֹר,
וְצִירִים, בְּדִלְגָם עַל גְּבֵי שְׁלולִיּוֹת.	וְכִמְעַט תִּהְפֹּךְ אֶת הַקֶּסֶת...
יִלְכוּ,	
רְעִי,	וּבְעוֹפָה יִלוּוֶה צִירִים בְּמִבְטָ
הַפְּרִלְמָנוּתָה.	וְיִדְעוּ: הִיא צִירָה - מְזֻמָּנָת
	מְרוּחוֹ הָעֵזָה שֶׁל אוֹתוֹ עֶרֶב־שָׁבֵט
אֲזַי מֵאִיזָה אֶשָּׁנֵב - שְׁנִפְתַּח אֵיזוֹ דְּרוֹר	בּוֹ נוֹלָדָת, אֶסְפָּה מְכוֹנְנָת...

נבחר הציבור הגיעו לירושלים מהשפלה, ובדרכם עצרו בשער הגיא לטקס נטיעת עצים. מאז הפך טקס נטיעת עצים בירושלים וסביבתה לחלק ממסורת חגיגות יום הולדת הכנסת. את הישיבה הראשונה ניהל בתחילתה ד"ר חיים ויצמן, שהיה עד לאותו היום הנשיא הזמני של מדינת ישראל. בדברי הפתיחה אמר ויצמן: "ברגש של יראת כבוד והדרת קודש אני קם לפתוח את האספה המכוננת של מדינת ישראל, את כנסת ישראל הראשונה בימינו, בעיר הנצחית ירושלים..." לאחר הדלקת נרות נשמה לזכר הנספים בשואה וחללי מלחמת העצמאות, נבחר היושב־ראש הראשון של הכנסת, יוסף שפרינצק. לאחר שלוש הקשות בפטישו הושבעו חברי הכנסת הראשונה, ובתום השבעתם נבחר הנשיא הזמני לנשיא הראשון הקבוע של מדינת ישראל. בישיבתם הראשונה הכריזו נבחר הציבור שבית הנבחרים של ישראל ייקרא "הכנסת". מאז ועד היום חברי הכנסת נוהגים לצאת לנטיעות בט"ו בשבט - יום חגה של הארץ ויום חגה של הכנסת.

כל ילד מישראל

באלפי שנות שוממותה היתה בה, בארצנו, יד זרים להשחית כל עצייה, לחשוף מערמיה ולהפשיטה ערמה. הנראה את ארצנו במערמיה ולא נלבישנה?

עלינו למהר ולהשיב לארצנו את האדר היקר, אשר הפשיטו מחריביה מעליה.

כל ילד מישראל יטע עץ אחד. קבלו על עצמכם, ילדי ישראל, את החג הזה וקומוהו לדורות, למען יחיו נא לכם ימי האביב, ימי תחית הטבע והדורה מקרא חדש לתחית ארץ אבות ולבנינה, להרבות מטעיה ולהלבישה פאר.

ילדי ישראל, זכרו ושמרו את ימי החג האלה והיו לכם קדש!

חיים נחמן ביאליק

יער הקדושים

משני צדיו של נחל קָסְלוֹן שבפרוזדור ירושלים נטעה קרן קימת לישראל יער שהוא גלעד לנספים בשואה. שישה מליון עצי היער ניטעו בשנת 1951 והם משמשים מפעל אדיר של נרות נשמה ירוק־עד, לזכרם של ששת מיליוני בני עמנו שנספו במלחמת העולם השנייה. היער ניטע בתרומת ארגון בני ברית. יער הקדושים משתרע ממזרח לכביש שער הגיא - בית שמש (כביש מס' 38) ומצפון לכביש צומת אשתאול - צובה (כביש מס' 395).

שירי ט"ו בשבט

ריקוד עצי הגן
(כל הגן לבש לבן)
מילים ולחן: אמיתי נאמן

כל הגן לבש לבן
תכלת וארגמן
"יום הולדת לאילן"
כל צמח רן.

במחול יצאו
גם נרקיס פרחם
כי לכל בן ירק
חג מועד היום.

גם צבר אפלו
פה היום ירקד
והברוש יריע
עוד.

חורשת האיקליפטוס
מילים ולחן: נעמי שמר

כשאמא באה הנה יפה וצעירה
אז אבא על גבעה בנה לה בית
חלפו האביבים, חצי מאה עברה
ותלתלים הפכו שיבה בינתיים

אבל על חוף ירדן כמו מאומה לא קרה
אותה הדומיה וגם אותה התפאורה
חרשת האיקליפטוס, הגשר הסירה
ורייח המלוח על המים

מעבר לירדן רצמו התותחים
והשלום חזר בסוף הקיץ
וכל התינוקות היו לאנשים
ושוב על הגבעה הקימו בית

אבל על חוף ירדן...

פזמון ליקינתון

מילים: ל. גולדברג

לחן: מ. אמריליו

לילה, לילה מסתכלת הלכה
בפרחים אשר הנצו בגנה.
בציצי הליקנתון בגננו הקטן.
לילה, לילה מסתכלת הלכה.

ואומרת הלכה לעננים:
תנו טפה ועוד טפנת לגנים:
שיפרח הליקנתון בגננו הקטן -
כה אומרת הלכה לעננים.

בא הגשם וצלצל בחלוני.
שר נגון עליו לפרח בגני.
וענה הליקנתון בשמחה ובששון
למטר אשר צלצל בחלוני.

ומחר נצא כלנו אל הגן
ונראה שם את הפרח הלכן
ולכבוד הליקנתון בני ישיר את הפזמון.
ושמחה גדולה מאוד תהיה בגן.

עץ האלון

מילים: יורם טהרלב

לחן: מוני אמריליו

בין עצי היער
על גזעו הסב
בבד ימים וסער
עץ אלון נצב

הוא-א, הוא-א, הוא-א
למה ומדוע
נד העצב בעולם

הוא-א, הוא-א, הוא-א
למה ומדוע
עצובים שירי כלם

פעם בשנות אלה
דוכיפת-זהב
באה ומזמרת
שיר תוגה עליו

הוא-א, הוא-א, הוא-א...

והעץ קשה ערף
את קולה ינצר
ללילות החורף,
ללילות הכפור.

הוא-א, הוא-א, הוא-א...

בליל-קר ודלף
תן או הלקר זר
פעם בשנות אלה
ישמעוהו שר

הוא-א, הוא-א, הוא-א...

כך הולכים השותלים

מילים: יצחק שנהר

לחן: ידידיה אדמון

למה באתם השותלים
נכה בקרקע ובצור
וגמות סביב נחפר
בהרים ובמישור.

בט"ו בשבט...

כך הולכים השותלים
רן בלב ואת ביד
מן העיר ומן הכפר
מן העמק מן ההר

בט"ו בשבט...

עוד לא תמו כל פלאיך

מילים: יורם טהרלב

לחן: רמי קליינשטיין

עוד לבי מכה עם ליל ולוחש לו בלאט
את לי רק את אחת, את לי אם ובת
את לי את המעט, המעט שנותר.

נביאה בבגדינו
את ריח הכפרים
בפעמון לבנו
יכו העדרים
ישנה דממה רוגעת
וקרן אור יפה
ולאורה נפסעה
ברגל יחפה.

עוד לא תמו כל פלאיך
עוד הזמר לא תם
עוד לבי מכה עם ליל ולוחש לו בלאט
את לי רק את אחת, את לי אם ובת
את לי את המעט, המעט שנותר.

ארצנו הקטנטנת
ארצנו היפה
מולדת בלי רתנת
מולדת יחפה
קבליני אל שיריך
כלה יפיפה
פתחי לי שערך
אבוא בם אודה יה.

בצל עצי החרש
הרחק מאור חמה
יחדו נכה פה שרש
אל לב האדמה
אל מעינות הזהר
אל בארות התם
מולדת ללא תאר
וצועני יתום.

עוד לא תמו כל פלאיך
עוד הזמר לא תם

פריחת השקד

כתיבה ועריכה: איזי מן
עריכה לשונית: רות אלמגור-רמון
עיצוב גרפי והפקה: טריגון עיצובים
צילומים: ארכיון קק"ל, דוד בן הרצל

קרן קימת לישראל האגף לחינוך ולנוער

צפון:

טל': 04-8470237, פקס: 04-8470238
shirlyb@kkl.org.il

ירושלים:

טל': 02-6583507, פקס: 02-6583509
hayaf@kkl.org.il

מרכז:

טל': 03-5261153, פקס: 03-5261183
avivan@kkl.org.il

דרום:

טל': 050-7497280, 050-7497035, 08-9986188
 פקס: 08-9986166
hagito@kkl.org.il

קו ליער: 1-800-350-550

מרכזית קק"ל ארצית: 1-599-515-550

קק"ל באינטרנט: <http://www.kkl.org.il>
<http://greenwin.kkl.org.il>

בהוצאת קרן קימת לישראל
 האגף לחינוך ולנוער
 ירושלים

כל הזכויות שמורות לקרן קימת לישראל

כאשר ט"ו בשבט מגיע, הלב נפתח כמו פרח - אל העצים, אל האדמה, אל הטבע.

כאשר ט"ו בשבט מגיע, אנחנו ממהרים לאחוז שתיל קטן - ולנטוע אותו באדמת הארץ.

יותר מ־223 מיליון עצים ניטעו באדמת הארץ במאה וחמש השנים האחרונות - שנות פעילותה של קרן קימת לישראל על האדמה ובתוך נימי הלב היהודי והישראלי. לצד אלה, לפעמים לפניהם ולפעמים אחריהם, קרן קימת מוסיפה לארץ טיפות כחולות של חיים. מים.

מעשה הנטיעה אינו רק אותה עבודת הכפיים והמגע הבלתי־אמצעי בינינו לבין האדמה. מעשה הנטיעה מחזק את השורשים שלנו בארץ־ישראל ומחבר בינינו לבניה. ומכיוון שיש לנטיעה משמעויות רבות, היא מלווה אצלנו בשיר ובפזמון... במנגינות של הלב שנקשר עוד יותר אל האדמה... בתפילה שהעץ יגדל, ייתן צל ויניב פרי... בשמחה שהנה - במעשה ידינו בט"ו בשבט או בשבועות הסמוכים לו - איפרנו את הארץ בירוק והוספנו לה נקודות של אור וצל... נתנו, גם אנחנו, את ידינו לשינוי האקולוגי, לדחיקת המדבר ולהפרחת השממות.

בספר הזה תמצאו קטעי קריאה ושירה, מילים של תפילה ובקשה וחרוזי־מילים של אהבת הארץ והעץ לצד המסר וההיסטוריה. בדפי הספר חיברנו בין עבר לעתיד... בין הלב לבין הרגבים... בין האדם לבין העץ... בין הלב היהודי לבין ארץ האבות והתקוות...

תוכלו לקרוא ולשיר... לזמזם או לדקלם...

תוכלו לדבר אל העצים ולשיר להם ביום החג שלהם, יום החג של כולנו.